

واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های مناسبات ایران با کشورهای منطقه بالکان (مطالعه موردی: آلبانی)

سید جواد موسوی زارع^۱

دانش آموخته دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۵/۱ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۷

چکیده

امروزه بخشی از معادلات بین الملل بر پاشنه قدرت نرم می چرخد؛ مبتنی بر این شیوه قدرت، شرط نخست دیپلماسی فعال و تقویت مناسبات، شناخت دقیق از ظرفیت‌های مشترک و تعارضات محیط بازی است. در همین راستا از جمله کشورهایی که از حیث ژئوپلیتیک همواره در کانون توجه بازیگران مختلف قرار داشته؛ آلبانی است. چنانچه جمهوری اسلامی ایران نیز از سالیان نه چندان دور رابطه دیپلماتیک با این کشور را آغاز کرده؛ منتهی این مناسبات از فراز و نشیب زیادی برخوردار بوده است. در همین خصوص پژوهش کنونی مبتنی بر شیوه توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای در تلاش است به این سوال پاسخ دهد که مهم‌ترین فرصت‌ها و چالش‌های جمهوری اسلامی ایران جهت مناسبات پایدار با آلبانی چیست؟ یافته‌ها حاکی از این دارند که حضور علویان، نفوذ زبان و ادبیات فارسی و.. بخشی از کاتالیزورهای فرهنگی ایران در جهت تقویت مناسبات با آلبانی محسوب می شوند؛ منتهی چالش‌هایی از قبیل عدم اولویت ایران در روابط خارجی آلبانی، استقرار کمپ مجاهدین خلق، محوریت سکولاریسم در دیدگاه دولت-ملت آلبانی و... موجب گردیده که ظرفیت‌های مشترک فرهنگی به ورطه فراموشی سپرده شوند. در همین راستا به نظر می رسد بهترین نسخه جهت تقویت معادلات با این کشور استفاده از کاتالیزورها با محوریت دیپلماسی فرهنگی است.

واژگان کلیدی

روابط خارجی، قدرت نرم، بالکان، آلبانی، دیپلماسی فرهنگی، بکتاشیه، علویان.

مقدمه

در شرایطی که جهان بیش از پیش با وضعیت وابستگی متقابل رو به رو است؛ اتخاذ سیاست انزوا گرایانه از سوی هر کشور محکوم به فنا است؛ این در حالی است که امروزه مفهوم سنتی قدرت بیش از همیشه متزلزل شده است؛ چنانکه اگر در گذشته قدرت نظامی در کانون توجه قرار داشت؛ اما اکنون قدرت نرم و مواضع تئوریک آن پا بر عرصه روابط بین الملل گذاشته و اشکال سنتی قدرت را به چالش کشیده است. مبتنی بر این شیوه قدرت، برخورداری از یک دیپلماسی فعال تاثیر قابل توجه ای در تعاملات خارجی و تعقیب منافع ملی دارد؛ از همین رو یکی از ابعاد دیپلماسی فعال و پویا، ایجاد مناسبات پایدار با اکثریت ممکن دولت-ملت ها است؛ به همین منظور دستگاه امور خارجه هر کشور مبتنی بر اصول، استدلال و اهداف مختلف، سعی بر گسترش روابط خود با بازیگران گوناگون دارند. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قضیه مستثنی نبوده؛ چنانکه هویت اسلامی کشور منجر گردیده که توسعه روابط با کشورهای جهان اسلام، از جهت گیری های اصلی سیاست خارجی کشور باشد. اما علیرغم تراکم و تجمع اکثریت کشورهای مسلمان در پیرامون ایران؛ کشورهای اسلامی منطقه بالکان از گذشته مورد توجه سران جمهوری اسلامی قرار داشته اند؛ به طوریکه حمایت های مادی و معنوی ایران در دهه ۹۰ میلادی از کشور بوسنی در مقابل صرب ها مصداقی از این ادعا است؛ با این حال در بین کشورهای حوزه بالکان، آلبانی به لحاظ برخورداری از یک موقعیت ژئوپلیتیک ساحلی منحصر بفرد و نیز حضور گسترده مسلمانان علوی -بکناشی، می تواند جذابیت و منافع خاصی برای ایران به دنبال داشته باشد. این در حالی است که رابطه این دو کشور تاکنون از فراز و نشیب زیادی برخوردار بوده و هرگز به ثبات دست نیافته است. با این حال ایجاد مناسبات پایدار با یک کشور خارجی نیازمند شناخت دقیق از

ظرفیت‌های مشترک و تعارضات محیط بازی است؛ به طوریکه هر قدر این محاسبات مبتنی بر واقعیات و عقلانیت شکل گرفته باشد؛ هزینه مازادی بر کشور تحمیل نخواهد شد. از این رو وضعیت فوق برای مناسبات ایران و آلبانی نیز صدق می‌کند؛ به همین منظور این پژوهش درصدد است به شیوه توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه‌ای در یک نگاه کلی فرصت‌ها و چالش‌های حضور موثر و فعال ایران در آلبانی را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد و ثانیاً تاکتیک‌های مناسب جهت تقویت مناسبات با این کشور را نیز پیشنهاد دهد. بر این اساس سوال اصلی پژوهش عبارت است از اینکه مهم‌ترین فرصت‌ها و چالش‌های جمهوری اسلامی ایران جهت مناسبات پایدار با آلبانی چیست؟ با توجه به اینکه سوال مزبور اکتشافی تلقی می‌شود از این رو برای آن فرضیه‌ای طراحی نشده است. لازم به ذکر است که زاویه دید نگارندگان جهت بررسی این سوال معطوف به قدرت نرم می‌باشد.

۱. ادبیات و مبانی نظری

۱-۱. قدرت نرم

از اصطلاح قدرت نرم تعاریف متعددی ارائه شده چنانکه نای^۱، مبدع این کلید واژه معتقد است که قدرت نرم یعنی توانایی شکل دهی به ترجیحات دیگران و یا تاثیرگذاری غیر مستقیم در دیگران که با رضایت همراه است (نای، ۱۳۸۲: ۳۵۳). همچنین در جایی دیگر وی اشاره دارد که در حوزه روابط بین الملل، قدرت نرم توجه ویژه به اشغال فضای ذهنی کشور دیگر، از طریق ایجاد جاذبه است و زمانی یک کشور به قدرت نرم دست می‌یابد که بتواند (اطلاعات و دانایی) را به منظور پایان دادن به موضوعات مورد اختلاف به کارگیرد و اختلافات را به گونه‌ای ترسیم کند، که از آنها امتیاز بگیرد (نای، ۱۳۸۷: ۹۶) در کنار جوزف نای اندیشمندان دیگر

نیز تلاش کرده اند به تعریف این اصطلاح بپردازند؛ به طور مصداق فتاحی اردکانی و همکارانش معتقدند که قدرت نرم عبارت است از توان اثر گذاری بر دیگران از طریق اهرم های تعیین شده، چارچوبی مشخص برای برنامه کار، ایجاد رغبت و جاذبه مثبت در راستای کسب نتایج دلخواه (فتاحی اردکانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۹). دهقانی فیروز آبادی نیز قدرت نرم را به معنای توانایی تاثیر گذاری بر دیگران از طریق ابزارهای هم دست کننده و همکاری جویانه، تنظیم دستور کار، تشویق و اقناع، جاذبه و جذب به منظور دستیابی به نتایج مطلوب تعریف می کند (دهقانی فیروز آبادی، ۱۳۹۴: ۱۹۱). با این تفاسیر در یک نگاه کلی، قدرت نرم در سطح کشورها به عنوان فرایندی تلقی می شود که در آن محرک ها (منابع مادی و معنوی جذاب یا رفتار مطلوب یک کشور) در قالب ابزار مسالمت آمیز ارتباطی (انواع و اشکال دیپلماسی) روی افکار مخاطبان (نخبگان و عامه) تاثیر گذاشته و موجب آثار، حرکات و رفتاری در راستای تغییر ذهنیت و رفتار جامعه هدف، نسبت به کشور اعمال کننده می شوند (موسوی زارع، ۱۳۹۹: ۲۰۴).

۱-۲. دیپلماسی فرهنگی

اگر دیپلماسی را فن مدیریت تعامل با جهان خارج به دست دولت ها بدانیم؛ ابزارها و ساز و کارهای بسیاری برای اعمال این مدیریت می توان به کار گرفت؛ یکی از این ابزار فرهنگ و مولفه های فرهنگی است که از آن با نام دیپلماسی فرهنگی یاد می شود. در همین خصوص از دیپلماسی فرهنگی تاکنون تعاریف مختلفی صورت به عمل آمده است به طور مصداق خانی معتقد است که دیپلماسی فرهنگی نمونه بارز اعمال قدرت نرم است که به کشورها این امکان می دهد که در طرف مقابل نفوذ کنند و از طریق عناصری چون فرهنگ، ارزش و ایده ها بازیگر هدف را ترغیب به همکاری کنند (رفیع و نیکروش، ۱۳۹۲: ۱۱۰). میلتن کامینگز^۱

نیز دیپلماسی فرهنگی را به عنوان مبادله ایده ها، اطلاعات، هنر، نحوه زندگی، نظام ارزشی، سنت ها و اعتقادات به منظور دستیابی به مفاهیم مشترک و تقویت تفاهم متقابل میان ملت ها و کشورها تعریف می کند (موسوی جشنی، ۱۳۹۳: ۱۷۴). دهقانی فیروز آبادی نیز از دیپلماسی فرهنگی به عنوان فرایندی هدفمند یاد می کند که برای تحقق و دستیابی به اهداف تعریف شده ای تدوین و اجرا می شود و در عین حال، از روابط و تبلیغات فرهنگی متمایز می شود. چون بر خلاف تبلیغات، هدف دیپلماسی فرهنگی تعامل و در آمیختن با مخاطبان است؛ نه القای پیام های غیر واقعی و تحریف شده (رفیع و نیکروش، ۱۳۹۲: ۱۰۹). اما فارغ از این تعاریف مختلف می توان گفت که دیپلماسی فرهنگی به عنوان ابزاری از قدرت نرم به دنبال ایجاد کانال هایی برای معرفی تصویر واقعی و ارزش های یک ملت و در عین حال تلاش برای دریافت تصاویر درست و واقعی از سایر ملت ها و فهم ارزش های آنهاست.

۳-۱. معرفی اجمالی آلبانی

آلبانی کشوری است با ساختار سیاسی پارلمانی و با جمعیت بالغ بر ۲ میلیون ۸۵۴ هزار نفر (The world Bank, 2019) که در جنوب غربی شبه جزیره بالکان و در کنار دریای آدریاتیک قرار گرفته شده است. این کشور از شمال به جمهوری مونته گرو، از شرق به کشور کوزوو و مقدونیه، از جنوب به یونان و از غرب به دریای آدریاتیک (حدود ۲۴۰ کیلومتر) و دریای آیونی (بخشی از دریای مدیترانه) و تنگه اوترانتو محدود می گردد. مساحت این کشور ۲۸۷۴۸ کیلومتر مربع و دارای ۱۰۹۴ کیلومتر مرز مشترک (۶۵۷ کیلومتر زمینی و ۳۱۶ کیلومتر دریایی) است.

نقشه شماره ۱: موقعیت آلبانی در شبه جزیره بالکان

منبع: (دانشنامه ویکی شیعه، ۱۴۰۰)

آب و هوا این کشور عمدتاً مدیترانه ای و مهم ترین بنادر آن نیز دورس، ولو و ساراندی است. پایتخت آلبانی، تیرانا و از جمله شهرهای مهم آن فیبر (به علت ذخایر نفت و گاز) پگراس و لیبرژاد به دلیل داشتن معادن (نیکل و آهن و...) می باشند. از حیث نژادی ۹۲ درصد جمعیت آلبانی، از قوم آلبانیایی، ۲٪ یونانی، ۲/۵٪ کولی، ۴/۰٪ مقدونیایی و مابقی را سایر گروه های قومی نظیر صرب ها، بلغارها و لاچ ها تشکیل می دهند. به حیث گرایش مذهبی نیز ۷۰ درصد جمعیت را مسلمانان، ۲۰ درصد ارتدوکس و ۱۰ درصد کاتولیک ها تشکیل می دهند (Cia, 2018). از حیث عقبه تاریخی، مردم آلبانی به نژاد ایریلیها بر می گردند که از حدود ۲ هزار سال قبل از میلاد در حوالی سرزمین کنونی سکونت داشته اند. اما این سرزمین همواره در طول تاریخ تحت تسلط نیروهای خارجی از رومیان تا امپراطور عثمانی قرار داشته است. چنانچه تا سال ۱۹۱۳ میلادی بخشی از خلافت امپراطوری عثمانی تلقی می شده است. پس از اشغال حوزه امپراطوری عثمانی در جنگ نخست بالکان، مسلمانان آلبانیایی مثل مسلمانان سایر مناطق بالکان از دستگاه خلافت آن زمان جدا افتادند. در نتیجه مناطقی که آلبانیان قرن ها ساکن آن بودند، میان دولت

های غالباً مسیحی تقسیم شد. تنها بخش بازمانده، همین آلبانی فعلی است که در نتیجه سیاست های قدرت های بزرگ، خصوصاً امپراطوری اتریش-مجارستان و ایتالیا میان دولت های مسیحی تقسیم نشد و صاحب دولت مستقلی گشت (اصغری، ۱۳۸۹: ۸۶) البته در کنار استراتژی قدرت های بزرگ، نمی توان از نهضت ملی آلبانی به رهبری سه برادر به نام عدل، نعیم و سامی مشهور به برادران فراشری گذشت به طوریکه وقایع مذکور نیز در استقلال آلبانی تا حدی زیادی موثر بوده اند.

۲. یافته های پژوهش

۲-۱. فرصت های و ظرفیت های مشترک حضور ایران در آلبانی

۲-۱-۱. حضور علویان-بکتاشی در آلبانی:

فرق صوفی در بالکان و بالاخص آلبانی حضور بسیار گسترده ای دارند که در یک نگاه کلی مهم ترین آنها شامل بکتاشیه، خلوتیه، رفاعیه، قادریه و سعدیه می باشند. این فرقه ها از نظر بخشی از محققان وابسته به شیعی اثنا عشری هستند (قربان پور، ۱۳۸۸: ۷۱). اما در بین فرقه های مذکور، بکتاشیه از حیث گسترش جغرافیایی و تعداد پیروان، جایگاه برجسته ای برخوردار است؛ چنانکه این فرقه در ترکیه، شبه جزیره ی بالکان (آلبانی، کوزوو و غرب مقدونیه و بخش هایی از بلغارستان)، عراق، مصر و حتی دیترویت آمریکا ریشه دوانده است (قربان پور، ۱۳۸۸: ۷۱) در عین حال، نتایج محققان نشان می دهد که علویان بکتاشی در بیش از ۳۰ کشور جهان حضور فعال دارند. در زمینه تعداد پیروان بکتاشی اطلاعات معتبر و دقیقی موجود نیست به طوریکه در مورد کشور آلبانی، تخمین زده می شود که یک چهارم جمعیت ۳ میلیونی آلبانی پیرو بکتاشیه می باشند؛ اما آنچه که مشهود است تمرکز علویان بکتاشی در ترکیه است و جمعیت آنها حداقل بین ۱۳ و حداکثر ۲۰ میلیون تخمین زده می شود. در مورد سایر کشورها از جمله کوزوو، مقدونیه، بلغارستان، یونان، بوسنی و... اطلاعاتی در دسترس نیست.

اما نفوذ بکتاشیه در منطقه بالکان، به مهاجرت حاج بکتاش ولی عارف بزرگ

قرن ششم یا هفتم هجری از ایران به ترکیه و در دوران سلاطین عثمانی بر می گردد (فلاح پیشه؛ ۱۳۹۱: ۴۰) و سپس این طریقت توسط یکی از مریدان وی به نام بالیم سلطان در آناتولی و شبه جزیره بالکان گسترش پیدا کرد؛ شایان ذکر است که مرکزیت بکتاشیان در ترکیه قرار داشت اما اوایل قرن ۲۰ میلادی با روی کار آمدن آتاتورک در ترکیه، و برخورد منفی آن با بکتاشیان، مقر این جماعت به دلیل آلبانیایی بودن رهبر وقت آن از استانبول به تیرانا منتقل شد. با این حال گرچه گروهی بکتاشیه را به اشتباه بخشی از اسلام سنی تصور می کنند و برخی دیگر سعی دارند تا این طریقت را به مسیحیت پیوند دهند (یازجی، ۱۳۸۹: ۱۲۵-۱۲۸) منتهی باید اذعان کرد که بکتاشیان، بی تردید بخشی از جامعه شیعی دور مانده از اصل خویش اند. چنانکه بررسی مقدماتی گونه شناختی متون کهن بکتاشیان نشان می دهد که آثار بکتاشیه نگاه نیمه لاهوتی به حضرت علی (ع) همراه با تاثیر پذیری های از آموزه های امام صادق (ع) در کنار رد پای از اندیشه های غالبانه و تاویل شیعی، به ویژه در مسئله تولا و تبری از غاصبان حقوق اهل بیت (ع) دارند (متقی و جعفریان، ۱۳۹۶: ۳۱)

در همین خصوص جان. ک. بیرج نیز با تأکید بر امامیه بودن بکتاشیه می نویسد، آنان از امامان دوازده گانه تا مهدی (عج) را نام برده اند و حدیث غدیر را نقل نموده اند (راز نهان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۳-۱۳۴). همچنین بکتاشیان چون تولی (حب به علی (ع) و اهل بیت) و تبرّی (بیزاری و دشمنی با مخالفان علی (ع) و اهل بیت) را می پذیرند؛ و خط خود را از اهل تسنن جدا می کنند ضمن اینکه پیروان این طریقت شهدای نجف، کربلا، کاظمین، سامراء و مشهد و حاج بکتاش ولی را مقدس می دانند (راز نهان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۸). این فرقه ارتباط خود با طریقت عرفانی را از طریق امام موسی کاظم علیه السلام متصور می شوند و حاج بکتاش ولی را از فرزندان آن امام محسوب می کنند (یازجی، ۱۳۸۹: ۱۲۵-۱۲۶) لذا

به خاطر شیعه بودنشان و اعتقاد به دوازده امام بالاخص ارادت به امام رضا(علیه السلام)، پیوستگی فرهنگی-مذهبی عمیقی با ایران دارند(فلاح پیشه؛ ۱۳۹۱: ۴۰). به طوریکه شواهد حاکی از این دارد که دراویش بکتاشی حتی در اوایل دوره پهلوی با آستان مقدس رضوی نیز تعامل داشته اند (نقدی، ۱۳۹۳: ۱۵۱)؛ (شهیدی، ۱۳۹۵: ۷۸). از این رو با توجه به نفوذ بکتاشیه در بین سران سیاسی اسبق آلبانی همچون "بویار نیشانی" و "ایلیر متا" از طرفی قرابت تشیع با طریقت بکتاشیه، جمهوری اسلامی ایران از فرصت بسیار مناسبی جهت اثر گذاری به ویژه از مجراهای فرهنگی و مذهبی برخوردار است.

۲-۱-۲. ایرانی الاصل بودن رهبر بکتاشیان جهان

حمله مغولان در قرن هفتم هجری به ایران و خراسان پیامد های زیادی داشت که یکی از این پیامدها مهاجرت بسیاری از عالمان و رهبران دینی به آسیای صغیر بود. با مهاجرت دراویش و رهبران طریقت های صوفی به آناتولی، این منطقه به یکی از مکان های اصلی تجمع صوفیان و فرقه های صوفی تبدیل شد(شیردل و راز نهان، ۱۳۹۰: ۱۳۰)؛ بکتاشیه یکی از این طریقت های عرفانی است که حاج بکتاش ولی با تبلیغ آراء و عقاید صوفیانه در بین ترکمنان روستانشین سنگ بنای تأسیس آن را بنیان نهاد؛ هرچند این مهم سال ها پس از وفات وی رخ داد(مخبر دزفولی، ۱۳۹۶: ۱۳۴) اما در مسائل اجتماعی و سیاسی آناتولی تأثیر فراوانی گذاشت (حسینی آبیاریکی، ۱۳۹۲: ۳۰). از این رو پژوهشگران، حاج بکتاش ولی را مؤسس بکتاشیه می دانند؛ اما در نام و نسب وی اختلاف نظر وجود دارد؛ چنانکه مجموع نام و نسب که به وی تاکنون نسبت داده شده عبارتند از: سید محمد رضوی، محمد نیشابوری، محمد بن ابراهیم بن موسی خراسانی و همچنین حاج بکتاش ولی بن سلطان ابراهیم بن موسی (شیردل و راز نهان، ۱۳۹۰: ۱۳۶). که نام پدرش سید ابراهیم و نام مادرش خاتم خاتون خاتم دختر شیخ/حمد یکی از علمای نیشابور بوده است (دوغان و سلطانی، ۲۰۱۱: ۳۱)؛ (شیردل و راز نهان، ۱۳۹۰: ۱۳۶). درباره نسب حاج

بکتاش، برخی آن را از نوادگان امام علی بن موسی الرضا(ع) متصور می شوند و برخی دیگر نیز معتقدند از سادات موسوی است (نقدی، ۱۳۹۳: ۱۵۶)؛ (حسینی آبیاریکی، ۱۳۹۲: ۳۶)؛ (دوغان و سلطانی، ۲۰۱۱: ۳۵) اما با این وجود اکثریت اندیشمندان متفوق القول حاجی بکتاش را ایرانی الاصل تلقی می کنند؛ بیشتر منابع وی را اهل خراسان می دانند و بخشی از محققان محل تولد وی را خراسان و شهر نیشابور ذکر می کند به طوریکه اشاره دارند حاج بکتاش از مردم فوشنجان (بوشتنقان) نیشابور است (نقدی، ۱۳۹۳: ۱۵۶)؛ (حسینی آبیاریکی، ۱۳۹۲: ۳۲)؛ (شیردل و راز نهان، ۱۳۹۰: ۱۳۶). بنابراین بکتاشیان به خاطر خراسانی بودن حاج بکتاش، رابطه معنوی خاصی با ایران دارند (فلاحی پیشه؛ ۱۳۹۱: ۴۰). از طرفی دیگر اهمیت و جایگاه معنوی حاج بکتاش در جهان به حدی است که به افتخار این عارف سال ۲۰۰۹ از سوی یونسکو به عنوان «سال بکتاش ولی» نامگذاری شد. بنابراین حضور پیروان گسترده شیعیان علوی و بکتاشی در آلبانی و سایر کشورها و همچنین جایگاه خطیر این عارف در جهان، فرصت بالقوه ای را برای کشورمان با محوریت گردشگری مذهبی فراهم می کند. منتهی به دلیل فضای امنیتی و سیاسی حاکم بر رابطه دو کشور (ایران و آلبانی) تاکنون این پتانسیل عظیم عملی نشده است.

۲-۱-۳. نفوذ زبان و ادبیات فارسی در آلبانی

زبان آلبانی بنابر بعضی مطالعات زبان شناختی شاخه ای منحصر به فرد و منشعب از ریشه زبان های هندی - اروپایی است که با هیچ یک از زبان های کنونی منطقه بالکان خویشاوندی ندارد. در همین راستا به نظر می رسد از جمله پتانسیل های فعال ایران در جهت تقویت مناسبات موثر و پایدار با آلبانی به ویژگی های مشترک زبانی بر می گردد چنانکه به دلیل هم ریشه بودن زبان آلبانیایی با زبان فارسی، یعنی ریشه مشترک هندواروپایی و حضور عثمانیان و مسلمانان بکتاشی، زبان فارسی تا همین اواخر از نفوذ گسترده ای در آلبانی برخوردار بوده است. در همین خصوص یافته

های علمی بیانگر این است که حدود ۵۵۰ کلمه فارسی در زبان آلبانیایی وجود دارد و حتی نام خانوادگی "خراسانی" نیز کم و بیش شایع می باشد. از طرف دیگر شواهد حاکی از این دارد کسانی که متعلق به دو یا سه نسل قبل آلبانی هستند، نه تنها با زبان فارسی آشنایی داشته بلکه به این زبان شعر نیز می سراییده اند. چنانکه اوج نفوذ زیان و ادبیات فارسی در آلبانی به قرن ۱۹ بر می گردد و در این مقطع تحصیل کردگان و شاعران فارسی زبان متعددی همچون بابا سلیم روحی، مرحوم وجیه بخارایی و نعیم فراشری قد برافراشتند. اما در این بین، جایگاه هیچ شخصیتی به نعیم فراشری^۱، شاعر مسلمان بکتاشی بعنوان شخصیتی تربیت یافته میان دو فرهنگ شرق و غرب و بزرگترین سرمایه فرهنگی برای ساخت پایه های دوستی دو کشور آلبانی و ایران نخواهد رسید. چنانکه اهمیت این اندیشمند در آلبانی به حدی است که در تقویم مناسبات رسمی این کشور، روزی برای بزرگداشت آن اختصاص پیدا کرده است. در کنار موارد فوق، آلبانیایی ها ترجمه رباعیات خیام به زبان خودشان را بهترین برگردان های اثر عمر خیام می دانند (ولی اللهی ملک‌شاه، ۱۳۸۸: ۱۵۶) به همین منظور شاید این تعبیردرستی باشد که ادعا نماییم زبان و فرهنگ مردم آلبانی با فارسی عجین شده و همواره وسیع ترین میدان تأثیر فرهنگ ایران در آلبانی، عرصه زبان فارسی است؛ به طوریکه حتی در آلبانی نیز این استعاره مرسوم است که می گویند: زبان عربی، زبان دین است؛ زبان ترکی، زبان اداری است و زبان فارسی، زبان فرهنگ است (باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران، ۱۳۹۶).

۲-۱-۴. رویدادهای مشترک فرهنگی-مذهبی

طریقت بکتاشیه به واسطه آموزهای تشیع دارای رویدادهای مشترک فرهنگی با جمهوری اسلامی ایرانی می باشد در همین راستا یکی از مراسم که همه ساله در روز ۲۲ مارس (هم زمان با نوروز ایرانی) در آلبانی برگزار می شود؛ مراسمی به نام

سلطان نوروز است که در آن بکتاشیان آن را بر اساس باورهای خود به عنوان تولد امام علی (علیه السلام) همراه با آغاز بهار جشن می گیرند. این روز در آلبانی به عنوان یک جشن ملی شناخته می شود اما نوروز بکتاشی ها پیش از آنکه مانند ایرانیان جشن طبیعت باشد؛ آینی مذهبی است (فلاحی پیشه، ۱۳۹۱: ۳۸-۴۰). با این تفاسیر اگر چه فلسفه وجودی آن در ظاهر شاید با نوروز ایرانی متفاوت باشد لیکن در پشت لایه های ظاهری آن رگه های ایرانی دیده می شود که همگی گوشه هایی دیگر از مشابهت های فرهنگی میان دو کشور است (دفتر بنیاد سعدی در آلبانی، ۱۳۸۵) از دیگر مراسم فرهنگی مشابه؛ مراسم عاشورا است؛ این مراسم نیز در تکایای آلبانی برگزار می شود در این مراسم اشعاری درباره اهل بیت علیه السلام، به ویژه امام حسین (علیه السلام)، به فارسی، ترکی و آلبانیایی خوانده می شود و در دهه ی اول محرم نیز هر روز مجلس ذکر برگزار می گردد. همچنین طرفداران طریقت بکتاشیه هر سال در روز ۲۲ آگوست مراسمی رسمی در یاد و بزرگداشت حضرت عباس (علیه السلام) که در آلبانی با نام (عباس علی) معروف است در کوه تومور در جنوب آلبانی برگزار می کنند. از نکات قابل توجه نیز حضور مسئولین کشوری اعم از رئیس جمهور، نخست وزیر، رئیس پارلمان، وزرا و... در مراسم های ویژه بکتاشیه خصوصاً در روز عاشورا و روز سلطان نوروز می باشد (قربان پور، ۱۳۸۸: ۷۲-۷۳). بنابراین در یک نگاه کلی عید فطر، عید قربان، عید نوروز (تولد حضرت علی (ع)) و ده روز محرم (مراسم عاشورا) از جمله رویداد های فرهنگی مشترک ایران و آلبانی محسوب می شوند (حسینی آبیاریکی، ۱۳۹۲: ۳۵). که جمهوری اسلامی می تواند از بستر این رویداد های مشترک با محوریت دیپلماسی فرهنگی بر تقویت مناسبات خود با دولت و ملت آلبانی بیفزاید.

۲-۲. چالش های پیش رو در مناسبات ایران و آلبانی

۲-۲-۱. عدم اولویت ایران در روابط خارجی آلبانی

در یک چارچوب کلی عمده ترین اهداف سیاست خارجی آلبانی به شرح زیر می باشند: ۱- توسعه مناسبات آلبانی با جهان غرب (به ویژه اعضای ناتو)، ۲- برقراری هر چه بیشتر پیمان های تجارت آزاد با سایر کشورها. ۳- گسترش روابط با کشورهای همسایه و منطقه. ۴- حضور فعال در ارگان مالی و پولی دنیا. ۵- حمایت و جانبداری از حقوق اقلیت های آلبانی تبار در کشورهای همسایه. ۶- حفظ و گسترش روابط با کشورهای اسلامی به منظور بهره برداری از توان مالی برخی از آنها و کسب حمایت های سیاسی جهان اسلام در بحران کوزوو. ۷- الحاق به اتحادیه اروپا. ۸- برقراری روابط استراتژیک با آمریکا به عنوان متحد غیر قابل جایگزین و.. (ولی اللهی ملکشا، ۱۳۸۸: ۱۱۹-۱۲۲). تحت این اهداف و اولویت های از پیش تعیین شده آلبانی با گذشت زمان به لحاظ سیاسی به جهان غرب نزدیک شده است. آلبانی، به عنوان یک عضو ناتو، تلاش می کند هویت غربی به دست آورد (Aydın & Progonati, 2011: 277) درحقیقت با توجه به مشکلات اقتصادی و اجتماعی در همه حوزه ها و جهت دستیابی به اهداف و اولویت های اساسی خود و همچنین جهت تقویت روابط خود با ناتو و اتحادیه اروپا سعی می کند به بهترین شریک سیاسی آمریکا در منطقه بالکان تبدیل گردد (ولی اللهی ملکشا، ۱۳۸۸: ۱۴۱) در همین چارچوب به نزدیک ترین شریک خود یعنی آمریکا اجازه دسترسی به حریم هوایی، مسیرهای زمینی و آبی را در حمایت از عملیات ها داده است (Aydın & Progonati, 2011: 275) دولت آمریکا در بعد سرمایه گذاری با وجود شرکت های مارتین، بچتل و اکسیم بانک و.. حضور فعالی در آلبانی دارد؛ در واقع دولت آمریکا با توجه به ویژگی های منطقه و موقعیت ژئواستراتژیک آلبانی سعی کرده با ایجاد پایگاه نظامی و حضور فعال سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و.. اهداف کلان سیاست خارجی خود را در منطقه پیگیری نماید (ولی اللهی ملکشا، ۱۳۸۸: ۱۴۰-۱۴۱) بدون

شک می توان گفت که دولت مردان و مردم آلبانی در جهت گیری های سیاسی و فرهنگی شان به شدت غرب گرا هستند و این امر در احساس سپاس خالصانه آنها از آمریکا و انگلیس به دلیل استقلال کوزوو افزایش یافت. با این حال تلاشی که از سوی دولت آلبانی در دهه ۹۰ برای پیوستن به سازمان کنفرانس اسلامی صورت گرفت؛ عملاً هیچ فایده سیاسی و اقتصادی مهم برای آلبانی نداشت؛ عضویت آلبانی در سازمان کنفرانس اسلامی از ابتدا با جدیت همراه نبود و اکنون نیز تنها در پایین ترین سطح روابط خارجی آلبانی بدان توجه می شود زیرا هیچ التزام سیاسی بدان وجود ندارد (ویکرز، ۱۳۸۷: ۱۶۹).

۲-۲-۲. محوریت سکولاریسم در دیدگاه دولت-ملت آلبانی

از جمله چالش های دیگر جهت توسعه مناسبات سازنده یک کشور ایدئولوژیک همانند ایران با آلبانی، تمرکز سکولاریسم در دیدگاه رهبران سیاسی و حتی مردم آلبانی است. در واقع ملت آلبانی در دوران حکومت کمونیست، آتئیسم را تجربه کرده اند؛ نتیجه این تهاجم، ظهور نسلی از مسلمانان بودند که نسبت به عقاید دینی از حساسیت کمتری برخوردارند. اگر چه با تصمیم سالی بریشا، رئیس جمهور وقت آلبانی در دهه ۹۰، آلبانی به اولین کشور اروپایی سازمان کنفرانس اسلامی تبدیل شد؛ منتهی با وجود عضویت در این سازمان، قانون اساسی آلبانی پس از فروپاشی شوروی آزادی مذاهب و به عبارتی سکولاریسم را تشویق می کند (اصغری، ۱۳۸۹: ۸۷-۸۸). به همین منظور با وجود به قدرت رسیدن شخصیت های مسلمان بعد از سالی بریشا همچون رجب میدانی، بامیر مرتضی توپی، بویار نیشانی و حتی ایلیر متا رئیس جمهور؛ نه تنها تجدیدی نظری در جهت انعطاف سیاست های مذهبی آلبانی مشاهده نمی شود؛ بلکه با اتخاذ سیاست سکولاریسم، عرصه مسلمانی به وسیله ترفندهای مختلف هر روزه بیشتر به چالش کشیده می شود؛ از اخراج دانشجویان محجبه تا اظهار نظرهای تفرقه برانگیز همانند نطقی آلفرد موسیو

رییس جمهور اردو کس آلبانی که عنوان کرده بود تمام آلبانیایی ها مسیحی هستند و مسلمانان این کشور اکثریت ندارند؛ و یا حمایت سالی بریسا از تصویب قانون ازدواج همجنسگرایان در آلبانی؛ با این حال مستنداتی دیگر نیز به تقویت این فرضیه کمک می کند؛ که تبعیض شدید در قبال مسلمان اعمال می گردد. به طوریکه مسلمانان شهر تیرانا در خواست اجازه بنای مسجد بزرگی را داده اند؛ منتهی بارها از سوی ادی راما، رئیس حزب سوسیالیست و نخست وزیر کنونی آلبانی رد شده است؛ این در حالی است که اردو کس ها مجوز ساخت کلیسای جامع عظیمی را گرفته و بنا کرده اند (اصغری، ۱۳۸۹: ۸۷-۸۹). رسانه ها و مدیریت کنندگان اسلام هراسی نیز تلاش کرده اند که تصویر خشن از مسلمانان را ترسیم نمایند و آنان را میراث دار دین ترکان غاصب و اعراب معرفی نمایند؛ لذا تخریب چهره مسلمان ها در رسانه ها، تصویری مبهم از واقعیت اسلام را برای نسل جوان این جامعه به نمایش در آورده است (فلاح پیشه، ۱۳۸۵: ۸۰) به طوریکه مسلمانان را تا حد شهروندان درجه دوم تنزل داده است. این تبعیضات منجر به فاصله گرفتن بیشتر مردم از مذهب شده است؛ از همین رو با وجود برگزاری تظاهرات مسلمان در کشورهای مختلف بعد از کاریکاتور علیه پیامبر اسلام در سال ۲۰۰۵ هیچ حرکت و تظاهرات عمومی از سوی مسلمان آلبانی انجام نشد (ویکرز، ۱۳۸۷: ۱۶۹) با این تفاسیر سیاست های اسلام زدایی رژیم پیشین و آنچه که پس از کمونیسم تاکنون در آلبانی رخ داده است، شرایطی را فراهم آورده که برخی از تحلیلگران غربی از افول اسلام در آلبانی سخن به میان آورند (اصغری، ۱۳۸۹: ۸۹-۹۱).

۲-۳. حضور بازیگران سنتی در میدان بازی آلبانی

از دیگر چالش های پیش روی ایران جهت روابط با آلبانی حضور بازیگران قدرتمند است که تا حدودی آلبانی زیر حوزه نفوذ سنتی آنها قرار داشته است؛ از جمله ترکیه، که همواره حامی و پشتیبان سیاست ها کشورهای مسلمان بالکان بوده وی حمایت های زیادی را جهت عضویت آلبانی در ناتو به عمل آورده و اکنون نیز

به یمن همین حمایت‌ها در جنوب آلبانی دارای پایگاه نظامی دائمی است؛ در واقع ترکیه توانسته با توجه به ظرفیت‌های فرهنگی - تاریخی مشترک با مردم منطقه، استفاده خوبی از پتانسیل‌های موجود نماید؛ چرا که منطقه بالکان به عنوان جزئی از امپراتوری عثمانی در طی پنج قرن، این کشورها را به لحاظ تاریخی، میراث فرهنگی و اعتقادات مشترک، با کشور ترکیه مرتبط می‌نماید به همین خاطر امروزه جوامع اسلامی بالکان نیز ترکیه را هم پیمانی مهم و ویژه دانسته و معتقدند که آنکارا در بازیافتن هویت سیاسی و اجتماعی آنها نقش اساسی داشته است (طاهری و هاشمی نسب، ۱۳۸۹: ۶۸-۶۹)؛ بازیگر قدرتمند دیگر که عرصه تجاری آلبانی را کاملاً در سیطره خود دارد؛ ایتالیا است؛ در حقیقت همسایگی آلبانی با کشور ایتالیا موجب شده است به شدت از حیث اقتصادی به آن وابسته باشد؛ از همین رو ایتالیا به عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری آلبانی محسوب می‌گردد؛ علاوه بر آن، یونان، ایالات متحده، ناتو و اسرائیل را نیز باید به جمع بازیگران قدرتمند عرصه سیاسی، اقتصادی و امنیتی آلبانی افزود؛ که هر کدام سعی بر این دارند جای پای در آلبانی داشته باشند؛ با این حال حضور یک بازیگر رقیب و در عین حال دشمن ایدئولوژیک از ظن سیاستمداران فعلی جمهوری اسلامی ایران یعنی اسرائیل با توجه به سرمایه‌گذاری عظیم این کشور در حوزه گردشگری آلبانی، کار را پیش از پیش در جهت حضور موثر دشوار نموده است؛ این وضعیت در حالی است که آلبانی نیز رغبت شدیدی جهت نزدیک شدن به اسرائیل نشان می‌دهد؛ به طوریکه این کشور از جمله معدود کشورهایی محسوب می‌شود که در حساب کاربری وزارت خارجه خود در شبکه اجتماعی اینستاگرام تاسیس کشور اسرائیل را در سال ۲۰۱۸ تبریک گفت؛ بنابراین با توجه به شرایط اقتصادی ضعیف آلبانی به نظر می‌رسد چرخش سیاست خارجی این کشور به سمت دولت‌هایی باشد که از بعد اقتصادی کمک‌هایی قابل توجه را به آن کشور روانه سازد؛ از این نظر، به حیث تحرک عمل در بعد سیاسی -

امنیتی، ایران با میدانی از رقبای ریز و درشت مواجه است؛ از حیث عرصه اقتصادی نیز ایران با چالش‌هایی متعددی روبه‌رو است از جمله: عدم تمایل تجار ایرانی جهت سرمایه‌گذاری در آلبانی، فقدان سیستم حمل و نقل منظم (دریایی، هوایی و زمینی)، دوری مسافت و کوچک بودن بازار، وجود فساد و جرائم سازمان‌یافته در آلبانی و.. (ولی‌اللهی ملک‌شاه، ۱۳۸۸: ۱۵۵). همه این عوامل منجر به این شده که تجار ایرانی به حیث رغبت سرمایه‌گذاری، تمایل چندانی به حضور در این بازار نداشته باشند.

۲-۲-۴. قرارگیری کمپ اصلی مجاهدین خلق در آلبانی

از اصول اولیه و ابتدایی برقراری یک رابطه دیپلماتیک توأم با احترام، پابندی به اصول عام روابط بین‌الملل است؛ از جمله این اصول نیز اصل همزیستی مسالمت‌آمیز است. مبتنی بر این اصل، کشور "الف" در مقابل کشور "ب" از حق و حقوقی برخوردار است که باید تا حد ممکن از اقداماتی که حقوق یک کشور را تضعیف و روابط را به تنش مجر نماید؛ پرهیز کند. بنابراین مصداق بارز نقض این اصل، استقرار گروهی با ماهیت تروریستی از ظن کشور "الف" در کشور "ب" است که می‌تواند منافع کشور "الف" را تهدید نماید. در همین چارچوب حضور گروه مجاهدین خلق در آلبانی، جلوه‌ای از نقض برای برقراری یک رابطه توأم با احترام متقابل و همزیستی مسالمت‌آمیز است. اما به طور کلی پروسه انتقال متعدد گروه مجاهدین خلق از عراق به آلبانی طی یک برنامه زمان‌بندی شده تدریجی از سوی دولت مردان آلبانی انجام گرفت و این فرض که آنها طی فشار از سوی متحدین خود به ویژه ایالات متحده، حاضر به تصمیم‌گیری و بدون در نظر گرفتن منافع تیرانا شدند؛ کاملاً رد می‌باشد. چنانکه انتقال این گروه تروریستی ابتدا با چراغ سبز نخست‌وزیر وقت آلبانی یعنی سالی بریسا در روز ۱۶ مارس (۲۶ اسفند ۹۱) و در پی ملاقات با باربارا لیف، معاون وزیر خارجه آمریکا و مارتین کوبلر، نماینده ویژه سازمان ملل در عراق جامعه عمل پوشید (خبرگزاری رادیو فردا، ۱۳۹۱). سپس در

بهار ۲۰۱۳ و پس از توافق هیلاری کلینتون، وزیر وقت امور خارجه آمریکا، با سالی بریشا، نخست‌وزیر سابق کشور آلبانی، ۲۰۰ نفر از اعضای منافقین از کمپ لیبرتی در عراق به مقری در کنار مقر تیرانا (مقر مرکزی اعضا در آلبانی) یعنی مقر «مژگان» تشکیل دادند (خبرگزاری صدا و سیما، ۱۳۹۵). با این تفاسیر انتقال متعدد گروه مجاهدین خلق از عراق به آلبانی از موانع جدی رابطه عمیق بر پایه احترام متقابل با کشور آلبانی است.

۲-۲-۵. عضویت آلبانی در پیمان ناتو

آلبانی از سال ۲۰۰۹ به طور رسمی به عضویت ناتو در آمده است و از آن برهه نیز تلاش کرده به یکی از اعضای فعال این سازمان تبدیل گردد؛ چنانکه آلبانی از جمله نخستین کشورهای منطقه بالکان تلقی می‌شد که در جهت حمایت‌های سیاسی ناتو و ایالات متحده اقدام به اعزام نیرو به کشورهای عراق و افغانستان کرد (ولی‌اللهی ملک‌شاه، ۱۳۸۸: ۱۴۰). اما عضویت آلبانی در ناتو تحت ترجیحاتی مختلفی صورت گرفته شده از جمله اینکه منطقه بالکان غربی به کشورهای عضو کمک خواهد کرد که ارتباط خود با مسیرهای حمل و نقل و همچنین مسیرهای انتقال انرژی را تقویت نمایند؛ در حقیقت حضور کشورهای بالکان غربی در این مجموعه می‌تواند گزینه‌های پیش روی ناتو و اتحادیه اروپا جهت متنوع کردن مسیرهای انتقال انرژی را افزایش دهد. البته عضویت آلبانی در ناتو برای وی نیز مزیت‌های متنوعی را نیز در برداشته است از جمله: مطابق با اساسنامه ناتو هرگونه نقض امنیت کشورهای عضو با واکنش سایر اعضا همراه خواهد بود؛ از این رو اگر چه آلبانی روابط مسالمت آمیزی را با همسایگان خود دارد و هیچ خطری امنیت این کشور را تهدید نمی‌کند؛ منتهی باعث تعدیل رفتار صرب‌های تندرو خواهد شد و موضوع بعدی نیز تأثیرات روانی و تبعات اقتصادی ناشی از عضویت آلبانی در ناتو است؛ تحلیل‌گران معتقدند عضویت آلبانی در ناتو باعث کاهش نگرانی‌های امنیتی

شرکت های تجاری که مایل به سرمایه گذاری در آلبانی هستند؛ خواهد شد (پیرپیران، ۱۳۸۸: ۷۳-۷۴). با این حال نگاه رایج دولت مردانی ایرانی به سیاست های ناتو به عنوان سازمانی که تحت نفوذ کامل آمریکا قرار دارد؛ رویکردی تقابلی است (سنایی و طاهری مهر، ۱۳۹۴: ۹۷) از همین رو، عضویت یک کشور در ناتو از جمله عواملی است که می تواند به صورت غیر مستقیم بر روابط ایران با کشور مزبور و در پیامد آن اصطکاک منافع اثر گذار باشد؛ در همین چارچوب یکی از موانعی که موجب تعمیق مناسبات ایران با آلبانی می گردد؛ عضویت این کشور در پیمان نظامی ناتو است.

۲-۲-۶. فضای ناشناخته و تا حدی منفی آلبانی برای نخبگان ایرانی

در بسیاری از موارد روابط کشورها از یکدیگر متأثر از مولفه های روانشناختی و تصویر ذهنی است که مخاطبان به ویژه دولت مردان از آن دارد؛ از همین رو به نظر می رسد این وضعیت برای کشور آلبانی صدق می کند چرا که از نگاه اکثریت صاحب نظران، آلبانی به عنوان یک کشور عجیب و مرموز و ناشناخته محسوب می شود و در پس زمینه روانشناختی از آن به عنوان یک وصله ناجور در قاره اروپا یاد می شود؛ به طور مثال بیسمارک ادعا می کند که آلبانی تنها یک واژه برای نمایش یک بخش جغرافیایی است و ملیتی به نام آلبانیایی اصلاً وجود خارجی ندارد. موارد متعددی از این دست حتی در رسانه ها یافت می شود که هر چیزی که در خصوص آلبانی گزارش می شود حتی یک گزارش فوتبال آن قدر سیاسی تفسیر می شود تا عقب افتادگی کشور کاملاً برجسته شود. از همین رو امروزه با گذشت سالیان متمادی از فروپاشی نظام کمونیستی انور خوجه، در آثار مکتوب و حتی رسانه ای در خصوص آلبانی تصویری از این کشور ترسیم می شود که سرزمینی دست نخورده و بدوی است (فلاح پیشه، ۱۳۹۱: ۸۹-۹۴). جالب توجه است که این نوع نگاه در ایران و حتی در بین اشخاص تحصیل کرده وجود دارد به طوریکه زمان توصیف آلبانی از اصطلاحاتی همچون کشور مرموز، عقب افتاده، بسته و... یاد

می شود؛ مصداق این ادعا بازتاب گفتگوی آقای عباس سلیمی نمین، مدیر دفتر مطالعات و تدوین تاریخ ایران در مصاحبه با خبرگزاری «تابناک»؛ برای چرایی اعزام منافقین به آلبانی در سال ۱۳۹۵ است؛ وی در گزارش خود از آلبانی به عنوان یک کشور عقب افتاده و بسته یاد می کند (خبرگزاری تابناک، ۱۳۹۵)؛ این در حالی است که به نظر می رسد یا تحت تعصب، یا به دلیل عدم آگاهی از وضعیت کنونی آلبانی، یا همان تصویر ذهنی منفی این ادعا را مطرح کرده است؛ چرا که جستجوی محقق بیانگر این بوده که بر اساس آخرین آمار، آلبانی حداقل با ۱۱۵ کشور جهان دارای روابط دیپلماتیک است؛ که این وضعیت تا حدی شاخص بسته بودن آلبانی را رد می نماید.

۲-۲. قرائت و خوانش تحریف شده از اسلام و شیعه از سوی بکتاشیان

بکتاشیان چون اهل تأویل و تفسیر می باشند و دارای آیین های رمزی و نمادین مخصوص به خود هستند، لذا شیعه باطنی محسوب می شوند، نه شیعه امامی. از طرفی آنها در برخی جزئیات با شیعه دوازده امامی اختلاف نظر دارند. مثلاً بکتاشیه در مورد چهارده معصوم، علاوه بر اعتقاد به عصمت پیامبر (ص) و حضرت فاطمه (س) و دوازده امام، به چهارده معصوم دیگر نیز اعتقاد دارند؛ و عقیده بدان شرط را کمال درویشی می دانند (راز نهان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۳-۱۳۴). بکتاشیه به دلیل ستایش بیش از حد علی (ع) و بالا بردن مقام وی حتی بالاتر از مقام پیامبر (ص)، جزء غلات شیعه محسوب می شوند. مهم تر از همه، بکتاشیان در اصل تثلیث معتقدند که حاجی بکتاش از حضرت محمد (ص) و علی (ع) تفکیک ناپذیر است و بر این اساس اعتقاد دارند که این سه تن در حقیقت یک فرد هستند (راز نهان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۵). به عقیده بکتاشی ها، نوروز که روز تولد علی (ع) است باید جشن گرفت و سه روز باید شیر خورد (راز نهان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۳۷). به نظر بکتاشیان، بعضی از آیین جای عبادت های شرعی را می گیرند؛ مانند: هر صبح

و شام صلوات فرستادن بر دوازده امام، خواندن دعای ناد علی و خودداری از نوشیدن آب در دهه اول محرم و مواردی دیگری از این دست؛ البته اعتقاد آنان در این زمینه ها بیشتر باطنی است تا ظاهری و این نقطه تفاوت بکتاشیان با دیگر مسلمانان است؛ اگر چه آنان در دهه اول ماه محرم، برای امام حسین علیه السلام سوگواری می کنند منتهی برخی آنان متأسفانه این روز را به یکدیگر تبریک می گویند و یکی از علل آن را اتمام حادثه دردناک و جان سوز شهادت امام حسین علیه السلام و یارانش در روز عاشورا و توجه دیگر برای چنین واکنشی را نیز زنده ماندن امام سجاد علیه السلام در روز عاشورا و ادامه پیدا کردن امر ولایت عنوان می دارند. علاوه بر موارد مذکور، برخی بکتاشیان به عقایدی باور دارند که در جریان اصلی اسلام وجود ندارد؛ یکی از آن موارد، باور به تناسخ و تکامل روح بعد از مرگ در در قالب حیوانات است؛ مبتنی بر این اعتقاد، بکتاشیان تاکید دارند یزید قاتل امام حسین (علیه السلام) پس از جنگ کربلا به خرگوش بدل شده، لذا گوشت آن حیوان را نمی خورند (یازنجی، ۱۳۸۹: ۱۲۶).

۲-۸. رشد افراط گرایی و تغییر مذهب

از میان دهه ۱۹۹۰ هزاران جوان سنی با بورس های تحصیلی روانه کشورهای عربی شدند؛ بسیاری از آنها مکاتب (فقهی-کلامی) دیگری غیر از اسلام سنی حنفی را که به طور سنتی در بالکان موجود بود را پذیرفتند؛ این امر موجب شد که بسیاری برای آموزش های اسلامی به خارج از کشور رفته و اغلب در دامن آموزش های بنیاد گرایانه گرفتار شوند (ویکرز، ۱۳۸۷: ۱۵۱) بخشی دیگر از نهضت های وهابی برای نخستین بار طی سالهای ۱۹۹۲-۱۹۹۵ در جریان جنگ بوسنی وقتی که هزاران تن از مجاهدان کشورهای اسلامی برای دفاع از مسلمان به بوسنی آمدند در سایر نقاط بالکان من جمله آلبانی نیز پخش شدند (ویکرز، ۱۳۸۷: ۱۵۹) به طوریکه بعد از سال ۱۹۹۸ و با پیدا شدن شبکه بنیاد گرای جهاد اسلامی مصر در تیرانا و الباسان وضعیت تا حدودی وخیم تر نیز شد؛ از همین رو اکثریت جوانان تحصیل کرده

خارجی که بیشتر سلفی هستند می کوشند تا طرحی را برای تغییر مذهب از حنفی یا بکتاشی به سلفی پیاده کنند (ویکرز، ۱۳۸۷: ۱۵۷) از طرف دیگر از دهه ۱۹۹۰، برخی از سازمان های مسیحی، در تلاش برای مسیحی کردن مردم مسلمان آلبانی کوشیده اند؛ تا جایی که کشورهای اروپای غربی و ایالات متحده عناصر مذهبی جدیدی مانند شاهدان یهوه، آدنوستین ها، مورمون ها، مسیحیان، و کلیه شاخه های پروتستانیسم را به آلبانی منتقل کردند؛ با این حال این سازمان ها از سیاست های مختلفی همانند تلاش برای نوشتن کتاب های تاریخی جعلی، گسترش گفتمان ضد اسلامی و.. برای تغییر مذهب در آلبانی استفاده کرده اند (Aydın & Progonati, 2011: 263). موارد مزبور در کنار اقناع این باور خصوصاً در میان قشر جوان که لازمه پیوستن این کشور به اتحادیه اروپا بازگشت به دین مسیحیت است؛ مسلمانان آلبانی را هر چه بیشتر به سوی مسیحیت سوق داده است.

۳. نسخه مناسب جهت تقویت مناسبات ایران - آلبانی

با توجه شناخت نسبی از فضای کشور آلبانی و چالش های مذکور، جمهوری اسلامی ایران در جهت تقویت مناسبات با این کشور با موانع متعددی مواجه است. این در حالی است که عدم اتخاذ استراتژی مناسب از سوی سفیران فرهنگی و سیاسی کشور نیز بر پیچیدگی این موضوع افزوده است؛ چنانکه تدوین یک استراتژی صحیح برای تعامل قوی با کشورهای همانند آلبانی نیازمند کنار گذاشتن نگاه ایدئولوژیک و امنیت محور است که متأسفانه تاکنون چنین بینشی بر رویکرد دولت مردانی ایرانی حاکم نبوده است. بر همین اساس در جهت تقویت مناسبات با این کشور پیشنهاد می شود که از ظرفیت های طبیعی قدرت نرم با محوریت دیپلماسی فرهنگی بهره برداری شود. چرا که ظرفیت های قدرت نرم از یک سو حساسیت دولت-ملت آلبانی را بر نمی انگیزد و از طرفی با اقناع و پذیرش رضایتمندانه مخاطبان نیز رو به رو است. در همین راستا پیشنهاد می گردد محورهای

ذیل مورد توجه دستگاه وزارت امور خارجه کشور و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی قرار گیرد.

الف) برگزاری همایش بین المللی در خصوص جایگاه حاج بکتاش ولی

در جهان پیچیده امروز، دیپلماسی فرهنگی به کمک سیاست خارجی می آید تا به عنوان یک ابزار کارآمد و با زبانی تلطیف شده، کشورها را به سمت اهداف از پیش تعیین شده هدایت کند. بر همین اساس، از ارتباطات فرهنگی به عنوان یکی از ماندگارترین و مؤثرترین مناسبات انسانی و بستر قدرت نرم یاد می شود؛ چرا که بر پایه گفت و گو و تبادل اطلاعات شکل می گیرد و از طرف دیگر پایه و مبنایی جهت تعامل انسان ها با یکدیگر است. با این اوصاف، ارتباط و نسب حاج بکتاش ولی به ایران و خراسان رضوی، کشورمان را از ظرفیت ژئوکالچر بالقوه ای جهت تقویت قدرت ملی در ابعاد مختلف از جمله بعد فرهنگی با رویکرد تقریب اندیشه های اسلامی، گسترش ادبیات عاشورایی و اهل بیت و...، بعد اقتصادی با رویکرد بهره برداری از ظرفیت های گردشگری کشور و بالاخص استان خراسان رضوی و تنوع بخشیدن به سیستم اقتصادی کشور در قالب رهنمود های مقام معظم رهبری، بعد سیاسی با رویکرد تقویت هم اندیشی و نزدیک کردن دیدگاه دولت مردان کشورهای ترکیه، آلبانی و... به ایران اسلامی و... برخوردار می کند. با این تفاسیر برای به فعلیت بخشیدن از این ظرفیت و پتانسیل بالقوه ژئوپلیتیک کشور، در گام نخست برگزاری همایشی درخور شخصیت حاج بکتاش ولی ملزوم است که ضمن معرفی توانمندی و ظرفیت کشور و استان خراسان رضوی به کشورهای هدف (آلبانی و ترکیه)، بستر گفتگو و ارتباطات بیشتر را نیز مهیا کند.

ب) برگزاری همایش بین المللی با محوریت شعرای فارسی زبان آلبانی

زبان فارسی از جمله محرک های جذاب قدرت نرم ایران محسوب می شود که در صورت تدوین یک استراتژی مناسب قابلیت دستیابی به اهداف متنوع را برای کشور فراهم می سازد. منتهی جغرافیای فرهنگی زبان فارسی، ترکیبی پیچیده و چند

بعدی دارد و هر کشور از وضعیتی خاص برخوردار است از این رو جهت ترویج زبان فارسی نمی توان برای همه آنها نسخه ای واحدی پیشنهاد کرد. به عبارت دقیق تر برای هریک از کشورها استراتژی خاص و مستقل نیاز است (صادقی، ۱۳۹۳: ۱۳۸). در همین خصوص بهترین نسخه برای تقویت و ترویج زبان فارسی در بالکان و افزودن تعاملات با آلبانی، برگزاری همایش های برجسته با محوریت شعرای فارسی زبان است.

پ) توسعه و گسترش ورزش زورخانه ای و پهلوانی در بین علویان آلبانی

ورزش یکی از ابزار نهادینه شدن جامعه مدرن است؛ که شکل های خاصی از کنش اجتماعی را معرفی می کند و همچنین جزئی از فرهنگ یک جامعه محسوب می شود که نه تنها فقط در درون کلیت هستی اجتماعی- فرهنگی خاصی قادر به ادامه حیات است بلکه موجب تداوم و باز تولید همان هستی نیز می شود. در همین زمینه محققان تاکید دارند بین فرهنگ و ورزش رابطه مستقیمی وجود دارد و این پیوند به گونه ای است که بررسی یک ورزش، بدون آگاهی از ارزش و کیفیت ریشه های فرهنگی یک جامعه امکان پذیر نیست. اما ورزش از آن رو مورد توجه دولت ها است که در انتقال، تغییر یا تثبیت ارزش های فرهنگی یک کشور مشارکت فعالی دارد. به عبارتی ورزش امکاناتی برای سیاست مداران مهیا می کند که به اعتنای آن می توانند بخشی از اهداف غایی خود را پیگیری کنند (صادقی، ۱۳۹۳: ۱۶۴-۱۶۶). لذا ورزش یک کشور قادر است ارزش های بومی را در فضای جهانی ترویج دهد و کشورهای دیگر می توانند به آسانی با آن آشنا شوند و این باعث می شود که آن ها به طور طبیعی برای دیگران جذاب باشند (Cingiene et alia, 2014: 5). در همین راستا از جمله ورزش هایی که بستر مناسبی برای انتقال ارزش های ایرانی در آلبانی است، ورزش زورخانه ای و پهلوانی است. چنانکه ارزش های نهفته در این ورزش بازنمای فرهنگ ملی- مذهبی ایران است؛ از طرف

دیگر این ورزش در لابه لای مضامین خود همواره مدح و ستایش اهل بیت (ع) و بلاخص حضرت علی (ع) را به همراه دارد و این امر نیز نقطه قوتی برای پیوستگی هر چه بیشتر علویان آلبانی با فرهنگ ایرانی است؛ چرا که علویان نیز به دلیل ستایش بیش از حد علی (ع) و بالا بردن مقام وی حتی بالاتر از مقام پیامبر (ص)، جزء غلات شیعه محسوب می شوند.

ت) برگزاری نمایشگاه‌های عکس و نقاشی با محوریت عاشورا و شهدای کربلا
از دیگر شیوه‌هایی که می تواند از جایگاه فرهنگ در مناسبات ایران-آلبانی تاثیر گذار باشد؛ بر پایی نمایشگاه‌ها متناسب با رویدادهای گوناگون است. چرا که نه تنها این مراسم به اشاعه و آشنایی فرهنگی کشورها به یکدیگر کمک می کند بلکه موجب تقویت همبستگی و پیوند میان دو کشور در دو سطح عامه و نخبگان فرهنگی می شود از این رو می توان خوش بین بود که برگزاری چنین مراسمی بر دامنه همکاری‌های فرهنگی بیفزاید (موسوی زارع، ۱۳۹۹: ۳۸۷) در همین راستا گرامیداشت مراسم امام حسین علیه السلام به عنوان محرکی از مولفه‌های قدرت نرم ایران تلقی شده که می تواند در جهت ترویج تشیع و تعامل بیشتر با جامعه آلبانی به کار گرفته شود اما در عین حال جهت گرامیداشت یاد و خاطره شهدای کربلا به جای استفاده از مراسم سوگواری و برانگیختن حساسیت دولت مردان آلبانی، بهتر است برگزاری نمایشگاه‌های عکس و نقاشی در دستور کار قرار گیرد.

ث) تولید فیلم با مضامین مشترک ایرانی - بکتاشی

تولیدات هنری، ضمن اشاعه و خط مشی آگاهانه از فرهنگ، به شدت از فضای سیاسی-اقتصادی یک کشور متأثر می باشد به طوریکه سفارش تولید فیلم متناسب با الگوهای حاکمیت، در بیشتر کشورها امری عادی و طبیعی قلمداد می شود (حسینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۲۸). به همین منظور بسیاری از دولت‌ها با صرف هزینه‌های هنگفت تلاش می کنند در عصر توسعه ارتباطات رسانه‌ای، تصویری زیبا و جذاب از خود برای سایر بازیگران این صحنه ارائه دهند (گلشن پژوه، ۱۳۹۱: ۱۲۷). در

همین راستا از جمله ابزاری که ایران می تواند از بستر آن به اعمال قدرت نرم در آلبانی پردازد و به اهداف متنوعی نیز دست یابد؛ تولیدات فیلم با مضامینی از هویت ایرانی و جامعه علوی-بکتاشی آلبانی است.

نتیجه گیری

بخشی از معادلات کنونی بین الملل متأثر از قدرت نرم می باشد؛ مبتنی بر این شیوه قدرت، شرط نخست تقویت مناسبات، شناخت دقیق از ظرفیت های مشترک و تعارضات محیط بازی است؛ در همین راستا یکی از مناطقی که به حیث ژئوپلیتیک همواره در کانون توجه بازیگران مختلف و سیاست های بین الملل قرار داشته؛ کشور آلبانی است. چنانچه وجود برخی از اشتراکات فرهنگی موجب گردیده که جمهوری اسلامی ایران نیز از سالیان نه چندان دور رابطه دیپلماتیک با این کشور را در دستور کار قرار دهد. منتهی بنا به دلایل متعدد این رابطه از فراز و نشیب زیادی برخوردار بوده است. در همین خصوص پژوهش کنونی مبتنی شیوه توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع معتبر کتابخانه ای تلاش کرد به این سوال پاسخ دهد که مهم ترین فرصت ها و چالش های جمهوری اسلامی ایران جهت مناسبات پایدار با آلبانی چیست؟ در همین راستا یافته های حاکی از این دارند که حضور فرقه های صوفی مسلک شیعه، رویداد های فرهنگی مشترک، نفوذ زبان و ادبیات فارسی، ایرانی الاصل بودن رهبر بکتاشیان جهان بخشی از کاتالیزورهای فرهنگی ایران را در جهت تقویت مناسبات پایدار با آلبانی محسوب می شوند؛ از طرفی چالش های همچمون قرار نداشتن ایران در اولویت روابط خارجی آلبانی، استقرار کمپ مجاهدین خلق، محوریت سکولاریسم در دیدگاه دولت-ملت آلبانی، حضور بازیگران سنتی در عرصه های سیاسی و اقتصادی آلبانی، عضویت آلبانی در پیمان ناتو، فضای ناشناخته و تا حدی منفی آلبانی برای نخبگان ایرانی، قرائت و خوانش تحریف شده از اسلام و شیعه از سوی بکتاشیان، رشد افراط گرایی و تغییر مذهب

در کنار دیدگاه امنیت محور و ایدئولوژیک حاکم بر سفیران سیاسی و فرهنگی ایرانی موجب گردیده که مناسبات ایران و آلبانی از فراز و نشیب زیادی برخوردار باشد و هرگز به ثبات دست نیابد. در همین راستا به نظر می رسد بهترین نسخه جهت تقویت معادلات با این کشور استفاده از ظرفیت های طبیعی قدرت نرم با محوریت دیپلماسی فرهنگی است. از همین رو پیشنهاد می گردد اقداماتی از قبیل برگزاری همایش بین المللی در خصوص جایگاه حاج بکتاش ولی، توسعه و گسترش ورزش زورخانه ای و پهلوانی در بین علویان آلبانی، برگزاری همایش بین المللی با محوریت شعرای فارسی زبان آلبانی، برگزاری نمایشگاه های عکس و نقاشی با محوریت عاشورا و شهدای کربلا، تولید فیلم با مضامین مشترک هویت ایرانی - بکتاشی در دستور کار دستگاه وزارت امور خارجه کشور و سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی قرار گیرد.

فهرست منابع

۱. اصغری، سید امیر حسین. (۱۳۸۹). اسلام و مسلمانان در آلبانی و تهدیدهای تاریخی و مدرن نسبت به آنان، مجله پژوهش های منطقه ای، ۴، ۸۴-۹۱
۲. باشگاه خبرنگاران دانشجویی ایران. (۱۳۹۶). ادبیات فارسی میدان تأثیر فرهنگ ایران در آلبانی است. {مصاحبه}، بازیابی شده در ۲۲ اسفند ۱۳۹۶، قابل دسترسی از طریق: <https://www.iscanews.ir/news/915702>
۳. پیر پیران، رضا. (۱۳۸۸). گسترش ناتو به بالکان غربی: بررسی عضویت آلبانی، ماهنامه رویدادها و تحلیل ها، ۲۳۳، ۷۱-۷۵
۴. حسینی آبارکی، سید آرمان (۱۳۹۲). طریقت بکتاشیه و پیوند آن با سایر طریقت های عرفانی، فصلنامه گیلان ما، ۱۳ (۵۰)، ۳۰-۴۱
۵. حسینی، سید مجید؛ افضل، رسول؛ رنجگر، لیلا و مختاری، رضا. (۱۳۹۲). رسانه و قدرت: سیمای سینمایی خاور میانه. پژوهشنامه علوم سیاسی. ۸ (۲)، ۲۲۷-۲۵۱
۶. خبرگزاری ایرنا. (۱۳۹۶). روستای فوشنجان نیشابور ظرفیت جذب گردشگران خارجی را دارد. {مصاحبه}، بازیابی شده در ۲۹ مرداد ۱۳۹۶، قابل دسترسی از طریق: <https://www.irna.ir/news/82637732>
۷. خبرگزاری تابناک. (۱۳۹۵). اعزام منافقین به آلبانی یعنی «تبعید به اردوگاه مرگ». {مصاحبه}، بازیابی شده در ۲۳ شهریور ۱۳۹۵، قابل دسترسی از طریق: <https://www.tabnak.ir/fa/news/622255>
۸. خبرگزاری رادیو فردا. (۱۳۹۱). آلبانی به ۲۱۰ نفر از اعضای مجاهدین خلق پناهندگی می دهد. {خبر}، بازیابی شده در ۲۷ اسفند ۱۳۹۱، قابل دسترسی از طریق: <https://www.radiofarda.com/a/24930774.html>
۹. خبرگزاری صدا و سیما. (۱۳۹۵). چرایی انتقال اعضای گروهک تروریستی منافقین به آلبانی. {تحلیل}، بازیابی شده در ۲۱ شهریور ۱۳۹۵، قابل دسترسی از طریق: <https://www.iribnews.ir/fa/news/1292327>
۱۰. دانشنامه ویکی شیعه. (۱۴۰۰). درباره آلبانی. بازیابی شده در ۱۰ آذر ۱۴۰۰، قابل دسترسی از طریق: <https://fa.wikishia.net/view>

۱۱. دفتر بنیاد سعدی در آلبانی. (۱۳۹۵). توضیحاتی در خصوص جشن نوروز، مناسبت‌های فرهنگی و... در آلبانی.
۱۲. دوغان، اسرا و سلطانی، مریم. (۲۰۱۱). ولایت نامه، اربیل عراق: انتشارات آراس.
۱۳. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال. (۱۳۹۴). اصول و مبانی روابط بین الملل (۱). تهران: سمت.
۱۴. راز نهران، محمد حسن؛ بیطرفان، محمد و شیردل، تقی. (۱۳۹۲). بررسی و تحلیل مبانی اعتقادی طریقت بکتاشیه. دو فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشنامه ادیان، ۷(۱۳)، ۱۲۳-۱۴۶.
۱۵. رفیع، حسین و نیکروش، ملیحه. (۱۳۹۲). دیپلماسی عمومی و قدرت نرم با تاکید بر قدرت نرم ایران در عراق. پژوهش نامه روابط بین الملل. ۶(۲۲)، ۹۹-۱۳۲.
۱۶. سنایی، اردشیر و طاهری مهر، احسان. (۱۳۹۴). تأثیر همکاری ناتو و شورای همکاری خلیج فارس بر امنیت جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی مطالعات روابط بین الملل، ۸(۳۱)، ۹۷-۱۴۰.
۱۷. شهیدی، حمیده. (۱۳۹۶). درویشان بکتاشی در اسناد تشکیلات اداری آستان قدس رضوی از صفویه تا قاجار. فصلنامه مطالعات تاریخ اسلام، ۹(۲۳)، ۷۵-۹۹.
۱۸. شیر دل، تقی و راز نهران، محمد حسن. (۱۳۹۰). بررسی نقش و کارکرد طریقت‌های درامپراتوری عثمانی با تاکید بر طریقت بکتاشیه، مجله تاریخ در آینه پژوهش، ۸(۳۱)، ۱۲۹-۱۵۹.
۱۹. صادقی، محمد مسعود. (۱۳۹۳). مولفه‌های دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. تهران: نشر سخنوران.
۲۰. طاهری، مهدی و هاشمی نسب، سعید. (۱۳۸۹). صوفیان و طریقت‌ها در منطقه بالکان، مجله پژوهش‌های منطقه‌ای، ۴، ۴۱-۸۰.
۲۱. فتاحی اردکانی، حسین؛ مسعود نیا، حسین و امام جمعه زاده، سید جواد. (۱۳۹۷). تحلیل مفهوم قدرت و منابع تشکیل دهنده آن از دیدگاه جوزف نای (سخت، نرم و هوشمند). دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم. ۸(۱۸)، ۱۳۰-۱۵۲.
۲۲. فلاحت پیشه، شهروز. (۱۳۸۵). گزارشی در باب فرصت‌های گفتگوی بین دینی در آلبانی، مجله چشم انداز ارتباطات فرهنگی، ۲۶، ۷۷-۸۰.

۲۳. فلاح پیشه، شهروز. (۱۳۹۱). *سلطان نوروز در آلبانی*. در *رایزنی های فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بالکان (ویراستار)*، پژوهش های پیرامون فرهنگ در بالکان (صص. ۳۴-۳۷)، تهران: مرکز فرهنگی مطالعات بین المللی

۲۴. قربان پور، محمد. (۱۳۸۸). عاشورا در فرهنگ آلبانی، *مجله پژوهش های منطقه ای*، ۲، ۶۸-۸۶

۲۵. گلشن پژوه، محمود رضا. (۱۳۹۱). نقش سازمان اطلاعاتی در ارتقای قدرت نرم کشور. *فصلنامه مطالعات راهبردی*. ۱۵(۲)، ۱۱۷-۱۴۰

۲۶. متقی، حسین و جعفریان، رسول. (۱۳۹۶). جستاری در گونه شناسی میراث مکتوب کهن علویان بکتاشی با تاکید بر عناصر مشترک اعتقادی آنان با اندیشه کلامی اثنا عشری، *مجله پژوهش نامه مذاهب اسلامی*، ۴(۷)، ۳۱-۵۱

۲۷. مخبر دزفولی، فهیمه. (۱۳۹۶). تشیع امامی و پیدایش طریقت علوی-بکتاشی در آناتولی، *دو فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه ادیان*، ۱۱(۲۱)، ۱۳۱-۱۴۵

۲۸. موسوی جشنی، سید الصدر الدین. (۱۳۹۳). الگوی تحلیلی قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در جهان اسلام، *فصلنامه اندیشه سیاسی در اسلام*. ۱(۱)، ۱۵۷-۱۹۰

۲۹. موسوی زارع، سید جواد. (۱۳۹۹). *ارزیابی متغیرهای مؤثر بر قدرت نرم و طراحی مدل های سنجش قدرت نرم کشورها*، رساله دکتری. دانشگاه فردوسی مشهد.

۳۰. نای، جوزف. (۱۳۸۶). *منافع قدرت نرم*. ترجمه: ناصر بلیغ، *فصلنامه مطالعات بسیج*، ۱۰(۳۶)، ۱۰۷-۱۱۵

۳۱. نای، جوزف. (۱۳۸۲). *قدرت نرم*. ترجمه: محمد حسینی مقدم. *فصلنامه راهبرد*. (۲۹)، ۳۶۳-۳۸۰

۳۲. نای، جوزف. (۱۳۸۷). *قدرت نرم*. ترجمه: سید محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

۳۳. نقدی، رضا. (۱۳۹۳). *بکتاشیه و آستان قدس رضوی، فصلنامه مطالعات تاریخ اسلام*، ۶(۲۲)، ۱۵۱-۱۷۳

۳۴. ولی الهی ملک شاه، حبیب الله. (۱۳۸۸). *آلبانی*. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.

۳۵. ویکرز، میرندا. (۱۳۸۷) اسلام در آلبانی (سنی ها و بکتاشیان)، ترجمه به فارسی: سید امیر

حسین اصغری، مجله پژوهش های منطقه ای، ۱، ۱۴۵-۱۷۸

۳۶. یازایجی، السی. (۱۳۸۹) طریقت بکتاشی، ترجمه به فارسی: سید امیر حسین اصغری،

مجله پژوهش های منطقه ای، ۴، ۱۲۳-۱۳۳

37. Aydın, Abdurrahim & Progonati, Erjada. (2011). Albanian Foreign Policy in the Post-Comunist Era, *UNISCI Discussion Papers*, N° 26 May, http://dx.doi.org/10.5209/rev_UNIS.2011.v26.37824

38. Central Intelligence Agency. (2020). *The World Factbook{Report}*. Retrieved from: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

39. Cingiene, Vilma; Damijonaitis, Mindaugas & Komskiene, Diana. (2014). Soft power index extension: The case of the influence of Lithuanian basketball. *Transformations in Business & Economics* . 13(2A), 462-482

40. The World Bank Group. (2020). *Indicators - World Bank Data{Report}*. Retrieved from: <https://data.worldbank.org/indicator>.

